

Ur *Socialistisk debatt* nr 17 (3-1975)

C H Hermansson

Löntagarfonderna – halshuggning av kapitalismens skugga?

”Vad ska egentligen socialdemokratin svara folk när de pekar på de upprörande orättvisorna i vår nuvarande förmögenhetsfördelning? Vii Sverige har, observera det, den skevaste ägarstrukturen av alla industrialiserade länder. Det kapitalistiska systemet är helt enkelt omoraliskt.

Vi vill beröva de gamla kapitalägarna deras makt, som de utövar just i kraft av sitt ägande. All erfarenhet visar att det inte räcker med inflytande och kontroll. Ägandet spelar en avgörande roll. Jag vill hänvisa till Marx och Wigforss: vi kan i grunden inte förändra samhället utan att också ändra på ägandet.”

(Rudolf Meidner i intervju i *Fackföreningsrörelsen* nr 19 1975.)

En artikel i föregående nummer av *Socialistisk debatt* om de socialdemokratiska programrevisionerna inledde jag med ett citat av Olof Palme. För sammanhangets skull kan det upprepas. Det lydde: ”I den svenska socialismen — om jag får uttrycka mig så — har frågan om ägandet och övertagandet av produktionsmedlen aldrig spelat någon huvudroll.” Den social- demokratiske partiordförandens uttalande står inte ensamt. Andra ledande socialdemokrater som Tage Erlander och Gunnar Sträng har länge hävdat — som industriminister Rune Johansson nyligen gjorde i en intervju i *Veckans affärer* — att ”ägandet av ett företag är inte det viktigaste — det viktigaste är dess skötsel”. Samma grundläggande inställning präglar också det förslag till nytt socialdemokratiskt partiprogram som framlagts till partikongressen i september.

Rudolf Meidners uttalande är intressant som ett direkt avståndstagande från denna hittills dominerande linje. Meidner har en stark ställning som ideologisk talesman för viktiga grupper inom Landsorganisationens apparat. Den rapport om sk löntagarfonder, som han utarbetat tillsammans med Anna Hedborg och Gunnar Fond, kommer under de närmaste åren att spela en viktig roll i den fackliga och politiska debatten.

Det finns ingen anledning att ifrågasätta den antikapitalistiska inställningen hos författarna till rapporten eller att betrakta denna som enbart ett taktiskt inlägg i ett läge när socialdemokratin trängs mot väg gen av växande motsättningar i det kapitalistiska samhället och en tilltagande oro inom de egna leden. En annan sak är att rapporten om löntagarfonder säkert kommer att spela en roll i många taktiska turer i den svenska politiken, men det kan rimligen inte författarna lastas för.

Man bör alltså utgå från att de menar allvar när de kritiserar koncentrationen av ägande och makt i dagens kapitalistiska samhälle och säger sig vilja åstadkomma ”utjämning av olikheter i förmögenhetsstrukturen och demokratisering av näringslivet genom ökat löntagarinflytande”. En helt annan sak är om det medel de anvisar för att nå detta mål är verkningsfullt.

Från kommunisternas sida måste man hälsa med tillfredsställelse om frågorna om ägande och makt kan ställas i centrum för den politiska debatten. Detta har vi försökt göra i många år. Särskilt för den som under ett par årtionden sökt kartlägga hur de kapitalistiska lagbundenheterna om koncentration och centralisation, om monopolmakt och finanskapital konkret kommit till uttryck i det svenska samhället känns det naturligtvis uppmuntrande att fackföreningsrörelsen nu mer eller mindre officiellt ansluter sig till denna verklighetsuppfattning. Orsaken härtill är i främsta rummet att de skärpta motsättningarna inom kapitalismen framtvingar en mera realistisk analys.

Det är inga nya sensationella data som framläggs i den meidnerska rapporten om koncentrationen

av ägande och makt i dagens Sverige, utan huvudsakligen en repetition av redan kända uppgifter. Men det är en nyttig repetition som aldrig nog kan tas om:

Förmögenheterna

År 1966 saknade 40 procent av landets skattskyldiga helt nettoförmögenhet. Ytterligare 55 procent hade en nettoförmögenhet som understeg skattepliktsgränsen (då 100 000 kr). Med andra ord innehade 5 procent av samtliga skattskyldiga — motsvarande ca 210 000 personer — skattepliktiga nettoförmögenheter. Dessa 5 procent ägde emellertid nästan hälften av den totala förmögenhetssumman.

Skillnaderna i förmögenhetsinnehavet efter ägarens yrkesställning är påfallande. 1/4 av företagen hade år 1966 obefintliga eller obetydliga nettoförmögenheter (högst 10 000 kr), medan motsvarande andel bland de anställda var nära 60 procent. I genomsnitt var företagens förmögenhet ca 5 gånger större än de anställdas.

Ägarna till stora förmögenheter hade en avsevärt större del av förmögenhetssumman placerad i aktier jämfört med ägare till små förmögenheter. Skattskyldiga med mindre än 75 000 kr i nettoförmögenhet hade mindre än 5 procent i aktier medan miljonärerna hade drygt 1/3 av förmögenheterna placerade i aktier.

”Förmögenhetstillgångarna är således ytterst ojämnt fördelade. Man kan inte heller märka någon förändring i utjämnande riktning under efterkrigstiden. De senaste årens höga prisstegringstakt har säkert tenderat att öka ojämnheter ytterligare. Löntagare med små förmögenheter, som i huvudsak föredrar banksparande, har nämligen fått finna sig i en negativ realränta, dvs prisstegringarna har varit större än räntan. Samtidigt har de stora förmögenhetsägarna kunnat kompensera sig för inflationen genom placeringar i aktier och reala tillgångar som fastigheter av olika slag. Dessutom har denna grupp särskilt stora inflationsvinster genom att dess skulder har minskat i värde. Personer med stora förmögenheter har nästan alltid stora skulder medan personer med små förmögenheter sällan har skulder överhuvudtaget.” (Meidner: *Löntagarfonder*.)

Kapitalet

En allmän utjämnning av förmögenhetsinnehavet är emellertid inte tillräcklig för att ändra maktförhållandena i ekonomi och samhälle. Ekonomisk makt medföljer inte ägande av alla typer av tillgångar såsom t ex bilar, fritidshus, varaktiga konsumtionsvaror. För att uppnå en demokratisering av ekonomin måste man i första hand inrikta sig på ägandet av det fysiska produktionskapitalet, dvs de byggnader och maskiner som används i produktionen av varor och tjänster påpekar Meidner.

Det finns beräkningar av värdet av vad man kallar de totala realkapitaltillgångarna i landet, dvs fastigheter, maskiner, mark, lager och varaktiga konsumtionsvaror. Det totala realkapitalet uppskattades år 1970 till 653 miljarder kr. Härav innehades 37 procent av fysiska personer, 29 procent av stat och kommun, 24 procent av aktiebolag, 2 procent av kooperationen, 4 procent av bostadsrättsföreningar och 4 procent av övriga (stiftelser m m).

Det fysiska produktionskapitalet eller näringslivets produktivkapital beräknas ha ett värde 1970 av 212 miljarder kr eller ungefär 1/3 av det totala realkapitalet. Då är alltså bostäder, hushållens egendom och vissa av stat/kommun ägda tillgångar borträknade. Aktiebolagen ägde inte mindre än 58,5 procent av detta produktivkapital, stat och kommun 29 procent, fysiska personer 7 procent och kooperationen 5,5 procent.

Koncentrationen till aktiebolagen framträder ännu starkare om man ser på ägarefördelningen

enbart inom industrin. Det industriella produktivkapitalet beräknades till 110 miljarder kr. Härav ägdes inte mindre än 80 procent av aktiebolag. Stat och kommun ägde 6,5 procent, fysiska personer likaså, 6,5 procent och kooperationen 7 procent.

Aktieägandet

Vilka äger och kontrollerar aktiebolagen, vilka äger så mycket som 4/5 av det industriella produktivkapitalet i landet?

År 1966 uppgav drygt 1/10 av samtliga skattskyldiga att de innehade aktier. Detta motsvarade ca 500 000 personer. Majoriteten av aktieägarna äger relativt små aktieposter. I börsnoterade bolag hade enligt koncentrationsutredningen ca 90 procent av ägarna aktieposter på mindre än nominellt 10 000 kr.

Koncentrationen av aktieägandet till en liten grupp stora aktieägare är mycket stark. Enligt koncentrationsutredningens undersökningar av 15 börsnoterade bolag ägde i genomsnitt 0,2 procent av aktieägarna 25 procent av aktiekapitalet, 2 procent ägde 50 procent medan ca 10 procent ägde hela 75 procent av aktiekapitalet.

Röstfördelningen på bolagsstämmorna visar att det är en mycket liten grupp aktieägare som styr inom det privata näringslivet. I endast 1/6 av samtliga de 282 företag som koncentrationsutredningen undersökte fordrades det att mer än tre personer gick samman för att uppnå röstmajoritet. I ungefär 3/4 av de börsnoterade bolagen var röstmajoriteten fördelad på högst 3 personer. I inget börsnoterat bolag behövdes det mer än 10 personer för att uppnå majoritet på bolagsstämman.

Dessa uppgifter avser förhållandena för tio år sedan, men Meidner anser inte att det finns någon anledning förmoda att en utjämning kommit till stånd under de följande åren. ”Snarare torde koncentrationen ha skärpts ytterligare.” Härtill har bidragit ökningen av det s k institutionella ägandet (genom investmentbolag, försäkringsbolag o dyl).

Finansmakten

Den avgörande makten över aktiebolagen och därmed över produktionen finns hos ännu mindre grupper av finanskapitalister.

Även på detta ”högsta plan” har koncentrationen ökat ytterligare under de senaste 10 åren. Antalet anställda inom Sverige vid företag, vari de 19 största ägargrupperna har dominerande intressen, har ökat från 416 000 till 560 000 personer eller med 1/3. Under samma tid har totala antalet anställda inom näringslivet minskat med 243 000 personer. De anställda inom ”19-gruppen” har ökat från 14 till 21 procent av samtliga anställda inom näringslivet. Maktkoncentrationen har ökat starkt.

Samtidigt har de dominerande finanskretsarna starkt ökat kapitalinvesteringarna utomlands. Antalet anställda utanför Sverige i ”19-gruppens” företag ökade med 120 procent under tioårsperioden. Svenska företags direkta investeringar utomlands har femdubblats de senaste tio åren. År 1970 gick 1/4 av storföretagens investeringar till utlandet mot 1/6 fem år tidigare.

Familjen Wallenberg dominerar fortfarande kraftigt bland ägargrupperna. Antalet anställda i Wallenbergföretag i Sverige var 1973 202 000 mot 159 000 personer år 1963, en ökning med drygt 1/4. Ca 8 procent av de anställda inom näringslivet arbetade 1973 i Wallenbergkontrollerade företag. År 1963 var motsvarande andel ca 5 procent.

De s k icke-privata ägargrupper som ingår i undersökningen — Statsföretag och affärsverken, konsumentkooperationen, lantbrukskooperationen, kommun- och landstingsägda företag samt

arbetarrörelse-ägda företag — har under tioårsperioden ökat antalet anställda med endast ca 10 procent, jämfört med 35 procent för storfinansens ”19-grupp” (Veckans affärer).

Meidner drar i sin rapport följande slutsats: ”Det är tydligen allt färre som beslutar i slutna direktions- och styrelserum, utanför all demokratisk kontroll, om framtida levnadsvillkor för allt flera människor.”

Samverkan med arbetsköparna

Den redogörelse som Rudolf Meidner och hans medarbetare gör i rapporten om Löntagarfonder är i sak en hård dom över socialdemokratisk politik under mer än 40 år av regeringsinnehav. Kritiken drabbar såväl regeringen som de ledande inom LO. Det finns nämligen ett direkt samband mellan den lönepolitiska linje som LO-ledningen följt och den samhällsekonomiska utveckling som Meidner skildrar.

Från början var det ju också verkningarna av den s k solidariska lönepolitiken som var huvudmotivet för utredningen om löntagarfonder. LO:s solidariska lönepolitik har inneburit att de mest vinstgivande företagen fått behålla stora delar av det framställda mervärdet, vilket ökat kapitalet i dessa företag och därmed aktieägarnas förmögenheter. Genom någon typ av löntagarfonder ville man ge löntagarna ”delaktighet i de vinster som uppstår som en följd av den solidariska lönepolitiken, dvs genom höglönegruppernas återhållsamhet”.

Under utredningens gång har emellertid enligt Meidner en förskjutning i motiveringarna skett. Den allmänna frågan om hur man skall åstadkomma en utjämning i förmögenhetsstrukturen och en demokratisering av näringslivet har kommit i förgrunden. Detta sägs nu vara de huvudsakliga målen för löntagarfonderna. Men samtidigt skall fonderna tillgodose kraven på delaktighet i vinsterna. Detta sägs vara ett delmål.

Den avgörande frågan är alltså om löntagarfonder enligt den modell Rudolf Meidner och hans medarbetare skisserat kan vara medlet att bryta kapitalisternas ägande och maktställning, om det kan ”upphäva den privatkapitalistiska äganderätten till produktionsmedlen och lägga dem under samhällets kontroll och besittning samt ersätta den nuvarande planlösa varuproduktionen med en socialistisk, efter samhällets verkliga behov planlagd, för välståndets höjande stegrad produktion” (1920 års socialdemokratiska partiprogram). Eller är det endast en begränsad åtgärd förenlig med bevarande av det kapitalistiska produktionssättet? Eller är det rentav en blindfyr som kan locka arbetarrörelsen in på en kurs som leder bort från målet och som i själva verket fördröjer övergången till socialism?

Kravet att samhället skall överta produktionsmedlen avvisar Meidner med att det ”i dagens Sverige inte är realistiskt som huvudalternativ”. Han sällar sig därmed till den stora skara av socialdemokrater som alltsedan någon gång i början på detta århundrade ständigt upprepat att deras eget partiprogram inte är realistiskt. Hur skall socialismen någonsin kunna bli ett ”realistiskt alternativ” om den ständigt förnekas av sina egna anhängare?

Det är alltså inte socialism Rudolf Meidner syftar till med förslaget om löntagarfonder. Dessa skall i stället införas samtidigt som den s k marknadsekonomin bevaras och profiten alltjämt avgör vad som skall produceras och i vilka mängder. Vad han säger om den ekonomiska politiken i sin beskrivning av det nuvarande läget skall tydligen fortsätta att gälla också om systemet med löntagarfonder genomförs: ”I en marknadsekonomi, i vilken produktionsmedlen är privatägda, krävs vinster för att de nödvändiga investeringarna i produktionsutrustningen skall komma till stånd.” Värnet av sysselsättning och produktion tvingar alltså fackföreningsrörelsen att acceptera förekomsten av företagsvinster.” Den statsmakt som tar ansvar för sysselsättningen

måste också godta, ja ibland till och med understödja vinstbildningen för att investeringarna skall bli tillräckliga.” Svensk företagsbeskattning är också mycket tydligt utformad för att gynna lönsamma och expansiva företag.”

Om man har denna bakgrund klar så är det också lättare att förstå en del andra uttalanden i den meidnerska rapporten, där han diskuterar möjligheten att arbetsköparna frivilligt skall gå med på ett avtal om löntagarfonder. Men ett avtal förutsätter, påpekar han, att även motparten kan se fördelar i en överenskommelse:

”Löntagarfonder med den ovan skisserade konstruktionen bör vid närmare prövning inte te sig helt oacceptabla för arbetsgivarsidan. Till skillnad från system, som har diskuterats i andra länder, medför vårt förslag inte, att det individuella företaget får sin likviditet och sin kostnadssituation försämrad och soliditeten kommer att förbättras. Den ofta negativa opinionen till god räntabilitet i företaget kan väntas bli påverkad i mera positiv riktning om löntagarna delar vinsten. Fondens representanter i företagsstyrelserna kommer att tillföra företagets ledningar en grupp av intresserade, kunniga och ansvarsmedvetna personer. Fondernas tillkomst kan bidra till en stabilisering av förhållandena på den svenska arbetsmarknaden.”

Det är alltså ingen måtta på vilka fördelar för kapitalisterna som är förenade med löntagarfonderna: Soliditeten (dvs förhållandet mellan eget och lånat kapital) förbättras, likviditeten och kostnadssituationen försämrats i varje fall inte, löntagarna blir mera positiva till en god räntabilitet dvs höga vinster, företagsledningarna får ett tillskott av intresserade, kunniga och ansvarsmedvetna personer, förhållandena på den svenska arbetsmarknaden kommer att stabiliseras dvs det blir mindre konflikter och strejker. Varför skulle arbetsköparna inte tacka ja till dessa gåvor?

Löntagarfonderna

Löntagarfonderna skall enligt det meidnerska förslaget upprättas genom att en viss procentuell andel av vinsten i de stora företagen — exempelvis de med över 100 anställda — varje år avsätts till en fond. När det gäller procentsatsen ställs inget konkret förslag, men Meidner själv har sagt sig föredra ett uttag på mellan 10 och 20 procent. Det vinstbegrepp som skall användas bör vara vinsten efter sådana avskrivningar som svarar mot den faktiska förslitningen på byggnader och maskiner. Enligt förslaget skall fondavsättningen ske före skatt, dvs den är avdragsgill. Meidner skriver: ”I själva verket kommer alltså ca hälften av fondernas kapital att överföras inte från de gamla aktieägarna utan från skattebetalarna.”

Överföringen av vinstmedel till löntagarfonderna skall ha formen av riktade obligatoriska löntagaremissioner, dvs bolagen skall varje år öka sitt aktiekapital med ett visst antal aktier och dessa skall tillföras löntagarfonden. Vid värderingen av aktierna skall egendomligt nog de aktuella börsvärdena användas (vid vanliga fondemissioner eller gratisaktieutdelningar brukar man oftast utgå från aktiernas nominella värde).

Om det skall finnas en löntagarfond för varje företag, för varje bransch eller en enda fond för hela näringslivet tar Meidner inte ställning till. Han förefaller att förordna branschfonder plus en central ”utjämningsfond” som samlar ihop avkastningen från samtliga aktier. Det skall finnas branschråd, lämpligen valda av förbundskongresserna, vilka i sin tur utser styrelsen i utjämningsfonden. Rent formellt kan branschråden äga löntagaraktierna i branschen. Avkastningen av aktierna skall användas dels för att köpa upp aktier vid nyemissioner, dels för olika former av facklig verksamhet — utbildning, forskning osv.

Fondens rösträtt i de företag där den äger aktier skall utövas av representanter som fonden eller branschråden utser efter förslag från de lokala fackklubbarna.

Löntagarfonderna skall vara lönarbetarnas gemensamma egendom och skall inte kunna tas ut ur företagen. Meidner avvisar alltså bestämt de borgerliga förslagen om individuellt ägda löntagaraktier, som skulle ha ungefär samma ställning som vanliga aktieposter i ett bolag. Det bör sägas att detta är ett positivt inslag i den meidnerska rapporten. Individuellt ägda löntagaraktier skulle i ännu högre grad än den av Meidner föreslagna lösningen binda lönarbetarna vid kapitalet.

Verkan för lönarbetarna

Vilka verkningar får nu löntagarfonderna för lönarbetarna? Rudolf Meidner vill närmast se sitt förslag som ”en teknik för att successivt överföra ägandet av produktionskapitalet från privata ägare till löntagarkollektivet”. Därmed, menar han, öppnas nya vägar för att fatta demokratiskt förankrade beslut i det ekonomiska livet. När det gäller arbetarklassens möjligheter att använda äganderätten genom fonderna för en förvandling av samhället skiljer Meidner mellan perspektivet på kort och på lång sikt:

”På kort sikt saknas förutsättningarna för att via fonderna påverka besluten särskilt mycket. De gamla kapitalägarna kommer under ett antal år fortfarande att ha oinskränkt ägarmakt över företagen genom att fonden i början kommer att äga mycket små minoritetsposter.

Det är fondsystemets såväl styrka som svaghet att det går att tillämpa direkt utan att man nämnvärt förändrar det ekonomiska systemet. Beslut om investeringar, produktval, prissättning osv kan fattas som förut den dag systemet införs. Det gör att man inte borde behöva befara några drastiska omvälvningar i ekonomin om man inför fonderna. Det innebär å andra sidan att man inte heller kan utlova några omedelbara förändringar till det bättre.

På lång sikt förändras förutsättningarna för att påverka besluten i takt med att fondernas ägande i de enskilda företagen växer.”

Med de procenttal för fondavsättningen som nämnts i debatten skulle det ta 30-50 år innan löntagarfonderna uppnår 50 procent av aktiekapitalet i företagen. Den stora risken ur socialistisk synpunkt med löntagarfonderna är inte främst att de inrättas, utan att de under en mycket lång tidsrymd dels binder lönarbetarna vid en begränsad metod för ett visst inflytande i företagen och skapar illusioner om möjligheten att gå till socialismen ”hand i hand med Wallenberg”, dels drar bort uppmärksamheten från åtgärder som är nödvändiga i kampen mot storfinansens, dess berikande och dess maktställning.

Meidner anför att löntagarfonderna först och främst ”skulle tillgodose ett mycket grundläggande rättvisekrav: kapitaltillväxten i vår ekonomi bör inte enbart tillfalla de ursprungliga kapitalägarna utan alla, som deltar i produktionen”. Att företagen skall ägas av samhället-arbetarklassen och inte av Wallenberg är ett grundläggande socialistiskt krav. Men Meidners förslag om löntagarfonder har ett begränsat syfte och en begränsad effekt. Det är viktigt att i debatten klargöra dessa begränsningar, eftersom det redan finns tendenser att framställa löntagarfonderna som huvudvägen till socialism i Sverige. Det är de inte och det kan de inte vara.

Socialism förutsätter samhälleligt ägande av de avgörande produktionsmedlen. Meidners förslag syftar icke därtill. Han avvisar visserligen tanken på vad han kallar ”lokalt arbetarstyrda företag”, men hela det föreslagna systemet bygger ju på idén om delvis löntagarägda företag i stället för samhällsägda företag.

Ett av de svagaste avsnitten i rapporten är polemiken mot en tänkt ”vänsterkritik”, som säger att löntagarfonderna inte är ägnade att underminera marknadsekonomin men väl att konsolidera den kapitalistiska produktionsordningen. Meidner anför häremot två argument. Det första är av rent formellt slag: Landssekreterariatet (och sedan Meidner) har inte fått något uppdrag att utarbeta

riktlinjer för ett förstatligande av Sveriges näringsliv, utan för löntagarfonder som ett instrument för förmögenhetsutjämning och ökat löntagarinflytande. Det andas söka avfärda de socialistiska kritikerna med att de ”vill ge all makt åt staten och därmed förordar ett starkt centralistiskt samhälle med endast begränsade uppgifter kvarlämnade åt en fri fackföreningsrörelse”. Båda argumenten är dåliga. Meidner skriver själv tidigare att man avser att ta upp hela frågan om makt och inflytande över näringslivet; då måste utredarna också ha rätt att ställa in sitt förslag om löntagarfonder i en strategi för ett socialistiskt samhälle. Och anhängarna av socialism i dess ursprungliga — alltså inte nutida socialdemokratiska — betydelse är inte alla överens om att staten skall ha all makt och fackföreningsrörelsen endast begränsade uppgifter. Samhällsägande och lönarbetarmakt förutsätter i själva verket varandra ömsesidigt.

Alternativ modell?

Även för dem som eventuellt tror på löntagarfonder som ett viktigt led i en strategi för socialism finns det en rad detaljmärkningar att göra mot det meidnerska förslaget. Meidner argumenterar energiskt mot att fonderna skall knytas direkt till företagen. Det skulle medföra att solidariteten mellan löntagarna kunde undermineras av en samhörighetskänsla mellan företagens ägare och anställda, att rörligheten mellan branscher och företag skulle försvåras genom bundenhet till företagen och att löntagarna i mindre lönsamma företag blir missgynnade. Men innebär inte det meidnerska förslaget liknande risker? Visserligen skall avkastningen av löntagarfondernas aktier gå till gemensamma ändamål, men ägarmakten begränsas ju till lönsamma företag och lönsamma branscher. Varför skall de anställda i företag som går med liten vinst ha obetydlig eller ingen del i ägandet av företaget? Är förslaget verkligen ”tillväxt-neutralt” som Meidner påstår? Betyder det inte i verkligheten att koncentrationstendenserna till de största och vanligen vinstrikaste företagen ytterligare förstärks?

Och innebär inte hela systemet med löntagarfonder att man just underminerar solidariteten mellan lönarbetarna och i stället söker skapa en samhörighetskänsla mellan de ”gamla” företagsägarna/kapitalisterna och de anställda i de stora, vinstrika företagen? Meidner talar ju själv om att löntagarna kan väntas få en mera positiv inställning till höga vinster i företaget. Under hela den långa tid då löntagarfonderna är relativt små kommer det från olika håll att krävas att lönarbetarna skall modifiera sin ekonomiska och politiska kamp av hänsyn till att löntagarfonderna håller på att byggas upp. Men sådana hänsyn kommer ju under lång tid — 30-50 år — att i främsta rummet gynna kapitalisterna som alltjämt har det dominerande ägarinflytandet. (Som exempel kan anföras ett uttalande av en av Meidners medarbetare, Anna Hedborg, i *Fackföreningsrörelsen* nr 19: ”Men inför vi ett system med löntagarfonder blir det inte alls lika nödvändigt att skärpa företags- och förmögenhetsskatten som det är i dag, utan löntagarfonder.”)

Den alternativa modell för skapande av löntagarfonder som innebär att t ex ett belopp motsvarande 10 procent av aktiekapitalet enligt lag varje år skulle avsättas till fonderna, avvisas mycket knapphändigt av Meidner. ”En omfördelning av de nu rådande ägandeförhållandena skulle i realiteten innebära en expropriation till förmån för löntagarfonderna, och skulle av många betraktas som oförenlig med vår rättsordning”, skriver han. ”Naturligtvis skulle en sådan modell kräva nya lagar, men har arbetarrörelsen verkligen någon gång lovat att inte bruka lagstiftningsapparaten för att söka bryta kapitalets maktställning?” Det avgörande innehållet i Meidners argument på denna punkt är givetvis att han fruktar en stark borgerlig opposition mot ett förslag som direkt syftar till omfördelning av kapitaltillgångarna. Begränsningen till att enbart diskutera den framtida kapitaltillväxten väntas däremot göra förslaget ”acceptabelt för arbetsgivarsidan”.

Det har heller inte blivit någon starkt kritisk reaktion från arbetsköparnas organisationer och de

borgerliga partierna mot Meidners rapport. Det borde ge författarna till rapporten skäl att ytterligare betänka innebörden av sitt förslag i den anda de antyder i boken: ”Att arbetarrörelsen när den för fram reformförslag, kritiseras från näringslivet för att äventyra landets ekonomi, och från vänsterhåll för att gå storfinansens ärenden, är en vanlig och välbekant företeelse. Skulle denna dubbla kritik utebli ifråga om löntagarfonder, funnes det snarast anledning att pröva, om det kunde föreligga något allvarligt fel i fondkonstruktionen.”

Reform inom marknadsekonomin

Det system för vinstdelning mellan kapitalägare och löntagare som föreslås i den meidnerska rapporten kan givetvis betecknas som en reform, men den är — som Meidner själv betonar — ”till sin karaktär inte annorlunda än andra betydelsefulla reformer” som genomförts under de senaste årtiondena. Löntagarfonderna innebär i sig ingen övergång från en profitstyrd marknadsekonomi till en socialistisk planhushållning för folkets behov. De som till äventyrs framställer löntagarfonderna som socialism gör sig skyldiga till samma illusionsmakeri, som Sven Linderot i ett tal 1944 karakteriserade som ”halshuggning av kapitalismens skugga”.

Men det avgörande för vår värdering måste givetvis vara om ett system för löntagarfonder enligt Meidners modell underlättar lönarbetarklassens kamp för socialismen eller om det försvårar den. Tidigare har jag talar om risken för att systemet med löntagarfonder under en lång tid binder lönarbetarna vid en begränsad metod för ett visst inflytande i företagen och skapar illusioner om möjligheten att på klassarbetets väg förändra samhället. Uppmärksamheten kan dras bort från andra åtgärder, som är mera framgångsrika i kampen mot storfinansens, dess berikande och dess maktställning. En konflikt kan uppstå mellan den positiva inställning till företagets räntabilitet, som Meidner väntar sig, och solidariteten inom arbetarklassen. Å andra sidan innebär hela debatten om löntagarfonderna att frågorna om ägande och makt ställes i centrum på ett helt annat sätt än tidigare. Det måste de rimligen komma att göra även i fortsättningen eftersom diskussionen måste hållas vid liv om utnyttjandet av den maktställning fackföreningsrörelsen får genom löntagarfonderna.

Till sist är det naturligtvis klasskampens allmänna utveckling som avgör hur en åtgärd som inrättandet av löntagarfonder kommer att verka. Den kan komma att utnyttjas för att söka hejda kampen för en socialistisk samhällsomvandling, för en socialistisk revolution. Vid en stark utveckling av klasskampen är givetvis denna risk mindre. Vid en viss utvecklingsprocess kan fackföreningsrörelsens ägande av betydande aktieposter i de stora företagen spela en positiv maktpolitisk roll.

Strategi för socialism

I en strategi för socialism spelar dock ett system med löntagarfonder en underordnad roll. Avgörande är andra avsnitt i och andra medel för kampen. I centrum för arbetarrörelsens verksamhet bör i nuvarande skede stå:

- ☐ Kamp för demokrati och lönarbetarmakt: Grundlagsskydd för demokratiska fri- och rättigheter. Slopande av de mot lönarbetarna riktade klasslagarna. Demokratiska rättigheter för lönarbetarna på arbetsplatserna — obegränsad förhandlingsrätt, strejkrätt, rätt till fackliga möten på arbetstid, rätt till politisk verksamhet på arbetsplatsen.
- ☐ Kamp mot svensk och internationell storfinans: Stopp för kapitalexport och industriutflyttning. Stopp för de utländska trusternas uppköp av företag i Sverige. Internationell facklig och politisk samverkan inom arbetarrörelsen för att bekämpa de multinationella bolagens makt. Förstatligande

av i första hand affärsbankerna, försäkringskoncernerna, energiförsörjningen, byggmaterialindustrin, skogsbolagen och läkemedelsindustrin under betingelser som säkrar lönarbetarna ett avgörande inflytande. Ekonomisk planering bl a med målsättningen att säkra ett allsidigt näringsliv i alla landets regioner.

Aktiv användning av AP-fonderna för bl a anläggning av statliga basindustrier, i stället för aktieköp i de kapitalistiska storföretagen.

Solidarisk lönekamp och skärpt beskattning av kapital och profiter.

Demokrati på arbetsplatserna, solidarisk lönekamp, en skattepolitik riktad mot kapitalet, förstatligande av storbanker och nyckelindustrier, progressiv närings- och regionalpolitik genom ekonomisk planering — det är de linjer efter vilka kampen för att bryta kapitalets makt och i stället säkra lönarbetarmakt i företag och samhälle främst måste föras.

För att vinna framgång i denna kamp måste man fasthålla vid följande utgångspunkter:

1. Verklig företagsdemokrati förutsätter planhushållning och socialism. Varje diskussion om arbetarmakt och om arbetarstyrda företag, som inte har sin utgångspunkt i att man skall avskaffa kapitalisternas äganderätt, leder till illusioner och till att lönarbetarna och fackföreningarna knyts hårdare till de kapitalistiska företagen.

2. Man kan inte skilja frågan om kampen för makten i företagen från frågan om makten i samhället, dvs över statsapparaten och över produktionsmedlen.

3. Kapitalismen är ett system för maximering av profiten. Det företag som inte ger ägarna tillräcklig profit läggs ned. Detta ändras inte genom ”medbestämmanderätt” och genom att fackföreningarna tar ett huvudansvar för rationalisering och personalpolitik.

4. Den s k offentliga sektorn och de statliga företagen är en del av den kapitalistiska ekonomin. Utvecklingstendenser som alltid främst kännetecknat de privatägda företagen med ökad press på de anställda och ökad utslagning gör sig alltmera tillkänna också i den allmänägda sektorn. De statliga affärsverken drivs allt hårdare efter lönsamhetsprincipen. Kommunernas och landstingens allt trängre ekonomiska ramar leder till att man söker binda de fackliga organisationerna för en s k rationalisering och personalpolitik där samma effektivitets- och lönsamhetsprinciper tillämpas som i de privata företagen.

5. Avgörande för om samhället är socialistiskt eller kapitalistiskt är ägandet av produktionsmedlen och vilken klass som behärskar statsapparaten.

6. Socialismen kan bara nås på klasskampens väg och aldrig genom samverkan mellan kapital och arbete.

Mer om löntagarfonderna

[Debatt om löntagarfonder i tidskriften Fjärde Internationalen](#)

Peter Dencik: [Löntagarfonder och arbetarklassen](#)

Per-Erik Wentus och Roy Karlsson: [Löntagarfonder - rörelse kontra politik](#) (tillbakablick)